

HALİDE EDİB ADIVAR

SON ESERİ

♥
CAN

ROMAN

Halide Edib Adıvar
SON ESERİ

Can Yayınları: 1768
Türk Edebiyatı: 513

© Halide Edib Adıvar eserleri hak sahipleri, 2008
© Can Sanat Yayınları Ltd. Şti., 2008

1. basım: Eylül 2008

Yayına Hazırlayan: Mehmet Kalpaklı - S. Yeşim Kalpaklı

Kapak Tasarımı: Erkal Yavi
Kapak Düzeni: Semih Özcan
Dizgi: Gülay Yıldız
Düzelti: S. Asaf Taneri

Kapak Baskı: Çetin Ofset
İç Baskı ve Cilt: Eko Matbaası

ISBN 978-975-07-0989-0

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM, DAĞITIM, TİCARET VE SANAYİ LTD. ŞTİ.

Hayriye Caddesi No. 2, 34430 Galatasaray, İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 - 252 59 88 - 252 59 89 Fax: 252 72 33

<http://www.canyayinlari.com>

e-posta: yayinevi@canyayinlari.com

Halide Edib Adıvar
SON ESERİ

ROMAN

CAN YAYINLARI

**HALİDE EDİB ADIVAR'IN
CAN YAYINLARI'NDAKİ
ÖTEKİ KİTAPLARI**

VURUN KAHPEYE / *roman*

ATEŞTEN GÖMLEK / *roman*

SİNEKLİ BAKKAL / *roman*

HANDAN / *roman*

MOR SALKIMLI EV / *anı*

TÜRK'ÜN ATEŞLE İMTİHANI / *anı*

YOLPALAS CİNAYETİ / *roman*

TÜRKİYE'DE ŞARK GARP MESELELERİ VE

AMERİKAN TESİRLERİ / *deneme*

Halide Edib Adivar, 1884'te İstanbul'da doğdu. Üsküdar'daki Amerikan Kız Koleji'nde okudu. 1908'de gazetelere yazmaya başladığı, kadın haklarıyla ilgili yazılardan ötürü gericilerin düşmanlığını kazandı. 31 Mart Ayaklanması'nda bir süre için Mısır'a kaçmak zorunda kaldı. 1909'dan sonra eğitim alanında görev alarak öğretmenlik, müfettişlik yaptı. Balkan Savaşı yıllarında hastanelerde çalıştı. 1919'da Sultanahmet Meydanı'nda, İzmir'in işgalini protesto mitinginde etkili bir konuşma yaptı. 1920'de Anadolu'ya kaçarak Kurtuluş Savaşı'na katıldı. Kendisine önce onbaşı, sonra üstçavuş rütbesi verildi. Savaşı izleyen yıllarda Cumhuriyet Halk Fırkası ile siyasal görüş ayrılığına düştü. 1917'de evlendiği ikinci kocası Adnan Adivar ile birlikte Türkiye'den ayrıldı. 1939'a kadar dış ülkelerde yaşadı. O yıllarda konferanslar vermek üzere Amerika'ya ve Mahatma Gandhi tarafından Hindistan'a çağrıldı. 1939'da İstanbul'a dönen Adivar, 1940'ta İstanbul Üniversitesi'nde İngiliz Filolojisi Kürsüsü başkanı oldu, 1950'de Demokrat Parti listesinden bağımsız milletvekili seçildi. 1954'te istifa ederek evine çekildi ve 1964'te öldü.

*Büyük hayatını yaşamadan ölen Müfide'ye*¹

---

¹ Müfide Kadri (1890-1912) Bilinen ilk Türk kadın ressamlarımızdandır. Çok genç yaşta veremden ölmüştür.

İÇİNDEKİLER

Sunuş.....	11
Mukaddime.....	13
1. Romancı Niçin Yazar	15
2. Karım Mediha ve Sayfiye Kararı	20
3. Çamlıca'daki Ev	26
4. Kurşunî Esvaplı Kadın	34
5. Seveyim mi, Sevmeyeyim mi?	44
6. Kâmuran'ın Hastalığı	68
7. Romancı Aşkı	77
8. Kâmuran ve Kardeşi	89
9. Ressam Kızın Aşkı.....	94
10. Feridun Hikmet Yine Jurnalini Yazıyor.....	119
11. Avare Günler	130
12. Königsi	134
13. Gök Gürültüsü	161
14. Son Perde.....	172
15. Saadet Köşkü	184
16. Saadet Köşkü Sahipleri.....	190
Başvurulan Kaynaklar	199

SUNUŞ

Halide Edib Adıvar'ın erken dönem romanlarından olan *Son Eseri*, ilk olarak 13 Eylül-12 Aralık 1913 tarihleri arasında *Tanin* gazetesinde seri halinde yayımlanmıştı. Kitap olarak ilk baskısı 1919'da (dış kapakta 1920 tarihi vardır) yapılmıştır. Yazar, 1939'da kitabın ikinci baskısı yapılırken metinde bazı değişiklikler yapmıştır. Bu baskıya yazdığı önsözde Halide Edib, değiştirdiği bölümleri “lisan mübalağaları” ve “vakaların bariz tezatları” olarak niteler. Romanın elinizdeki edisyonu hazırlanırken, yazarın hayatında yapılmış en son baskı olan 1944 yayımı esas alınmış, gerekli görülen yerlerde 1939 ve 1919 baskısıyla karşılaştırılmıştır. Uzun yıllardan sonra, Can Yayınları'nda tekrar okuyucu ile buluşan *Son Eseri* baskıya hazırlanırken, yazarın özgün diline ve üslubuna sadık kalınmış, günümüz okuru için anlaşılması zor olabilecek kelimelerin anlamları sayfa altında küçük notlarla gösterilmiştir.

Mehmet Kalpaklı

MUKADDİME¹

Son Eseri[’ni] ithaf ettiğim Ressam Müfide, pek genç ölen ve çok sevdiğim eski bir arkadaş ve dosttu. Kahramanı bir genç kız olan bu roman, onun hayatını tasvirten ziyade² ismini yaşatmak için yazılmıştı. Tekrar basmaya karar verilince sırf Müfide’nin ismi mevzu³ olduğu için baştan okudum. Ve hiçbir eski esere yapmadığım şeyi yaptım. Yani imkân dairesinde ısla- ha⁴ çalıştım. Herhalde romanın kendisini yazmak için vaktiyle sarfettiğim⁵ zamandan daha çok vakit verdim. Yine de memnun değilim. Çünkü mevzu bana ziyan edilmiş eski bir facia gibi geldi. Herhalde lisan mübalâğalarına,⁶ vak’aların⁷ fazla bariz tezatlarına⁸ imkân dairesinde dokundum. Esasından, tabii bir şey değiştirmedim. Yalnız bir şahıs değişti, o da Donna Ancelo. Çünkü bu nevi⁹ fazla hassas ve edebiyata meraklı ihtiyar kızlar hem daha çok Cermenler¹⁰ arasında bulunuyor, hem de Viyana’da oturan bir ailenin

¹ Önsöz.

² Çok.

³ Konu.

⁴ Düzeltmeye.

⁵ Harcadığım.

⁶ Dil abartılarına.

⁷ Olayların.

⁸ Açık zıtlıklarına.

⁹ Tür.

¹⁰ Cermen: Eskiden günümüzdeki Almanya’yı, Bohemya’yı ve Polonya’nın batısını kapsayan coğrafyada yaşayan halk.

Viyanalı bir kadınla dost olması daha mümkün görünüyor. Bir de yer değişti. Kâmuran'ın son oturduğu şehir. Çünkü o zaman Avrupa' da sefaret muhiti¹ zihniyetine göre verem hastası Mısır'a değil cenup² sahillerine gönderilirdi. Şimdi de bunun değişmiş olduğuna emin değilim. Hulâsa, bir romancıya eski eserlerinin bazıları bir türlü yakasını bırakmayan fena bir rüyaya benziyor. Bilhassa gençlerin –eski ve yeni zamanda– sanat eserlerini fazla acele ile ortaya atmaları bu geçmiş rüyaları biraz daha karışık bir hale sokuyor.

Halide Edib

---

¹ Çevresi.

² Güney.

1

ROMANCI NİÇİN YAZAR

1 Haziran

Otuz yedi yaşındayım ve romancıyım. Hayatımı yazılarımla kazanırım. Bu, bizim memlekette şöhret almış ve uzun senelerden beri kendini halka okutmuş bir adam demektir. Karşımdaki kitap rafında eserlerim sıra ile duruyor... Bunlar memleketin edebiyat tarihinde beni yavaş yavaş yükselten birer basamak. Fakat bütün bunlar beni herkesten başka bir insan yapmıyor. Hele son üç senedir herhangi bir adamdan farkım yok; çünkü eser ismine lâıyk bir şey ortaya atamadım. Bununla beraber içimde bir rahatsızlık var, unutulmaktan korkuyorum. Eskilerinden üstün olmasa da onlar derecesinde mutlak bir roman yazmak istiyorum. Niçin? Şöhret için mi, para için mi?

Şöhret? Bu kısa süren bir zevk. Para? O bir gaye değil, fakat sarfetmeyi¹ sevdiğim bir şey. Onun için biraz kıymeti var. Düşünüyorum. Eğer yazmaktan para ve şöhret gibi iki geçici kıymet ve zevk elde edemezsem acaba yazı yazar mıydım? Evet. Benim sanatımın başlı başına bir gayesi yok gibi. Bence yazmak yaşamakla bir. Tıpkı baharda yapraklanan ağaçlar, tomur-

---

¹ Harcamayı.

cuklanan çiçekler gibi. Tabiat kış günleri içine hayat toplayarak, onu baharda etrafına saçıyor. Yazıcı da öyle. İçinde biriken hayat bazan taşacak kadar çok oluyor, onlara şekil verip içinden çıkarmazsa boğuluyor. Herhalde ben yazı odamın kapısını kapayıp mevzumla baş başa kalınca yükünü atacak yer bulan bir hamal gibi seviniyor, rahat ediyorum. Her romana başlarken içimde üstüste yığılmış şeyler arasında şaşırılmış kalmış olan kafam kendisine yeni bir yol buluyor, etrafımı alan hurdavatı¹ tekmeleyip dışarıya atıyor; ve bazan onlara yeni ve güzel kıyafetler de buluyor. Artık hayat bana değil, ben hayata hükmediyorum. Diyorum ki, sanatın şairane ifadesi hilkatın² hayatı dünyaya saçtığı gibi, sanatkârın kalbinde ve kafasında biriken hayatı kitap sahifelerine dökmesi, alelade tabiriyle: hamalın taşımaktan yorulup yükünü bir tarafa fırlatıp atması...

Elim değmişken bir itirafta bulunayım: Yazılarımı kendi hayatımdan çıkardığımı iddia edenler tamamen yanılmıştır. Ben sanatımı kendimden değil başkalarının hayatından aldım, yani tufeyli³ bir mahlûk gibi başkalarının hesabına, başkalarının hislerini ve fikirlerini kullandım. Bana derler ki, bu kadar kudretle aşktan bahseden kendi aşkı tatmamış bir sanatkâr olabilir mi? Bu soru doğru, fakat yazıcılar için değil, yani romancılar için değil. Belki şair yahut musikişinas en çok kendi duygularını sanatına kor, fakat romancı için bu kifayet etmez,⁴ çünkü onun sahası daha çok geniştir. Onun malzemesi etrafındaki heyecan, etrafındaki ıstırap, düşünce yahut kahrkahahtır. Yalnız kendi tecrübelerini yazmaya kalkan romancı çabuk tükenir; başkalarının kafaları ve kalpleri içinde yaşayamayan

---

¹ Eski püskü şeyleri.

² Yaratışın.

³ Asalak.

⁴ Yeterli olmaz.

romancı belki dünyaya bir tek şaheser verebilir; fakat ondan sonra yazdıkları birer kopya, birer tekrardan ibaret kalır. Dünyayı kendine mal edinemeyen romancı nihayet suyu sıkılmış bir limon kabuğuna benzer.

Benim son zamanlarda yazı yazmadığımın sebebi işte bu. Artık etrafımla alâkam kesildi. Bu satırları, “Artık niçin roman yazmıyorsun?” diye aldığım birçok mektuba biraz cevap olsun diye yazıyorum.

Niçin yazmıyorum? Bunu zaman zaman kendime soruyorum. Artık bütün yaşayan şeylerin zaman zaman kendilerini ifade ettikleri bahar devri, yaratış devri benim için geçti mi? Çiçek açmaz kuru bir ağaç, ötmeyi unutmuş bir kuş mu oldum? Bunları sorarken başımı sallıyor, hayır, diyorum. O halde etrafına gölge salmayan, yemiş vermeyen hangi kütük baltadan kurtulur? Sanatkâr bundan başka bir şey midir? Yaratıcı kudreti kalmayan bir yazıcı bir masaldan başka nedir? Ne kadar meşhur olursa olsun, okuyucularının kalbinde arşı ve ferşi¹ göçmüş bir mabuttan² farkı var mıdır?

Dün tâbiime³ yazılmamış bir roman sattım. Bunu mutlak yazmak lâzım geldiğini hissettiğim için, kafam her an bir mevzu⁴ bulmak için bin bir çeşit şeye müracaat ediyor. Fakat etrafımdakilerin hepsini birer vesile ile bir hikâyeye soktum, onlardan tekrar bahsetmek, bir tekrardan ibaret olacak. Üç sene evveline kadar yazılarımın ekserisini hep başkalarınınkinden aldım. Üç senedir onlardan artık bıkmış, usanmış gibiyim. Hep kendi içimde yaşıyorum ve bunun için elimden bir şey çıkmıyor. Kendisine dalan adam itiraf ederim ki, etrafını göremiyor. Şimdiye kadar –bir tek kitap müstesna⁵– bütün şöhretim kendimin olmayan hisler ve tecrübeleri

¹ Gökyüzü ve yeryüzü.

² İlahtan.

³ Yayıncıma.

⁴ Konu.

⁵ Hariç.

⁶ Yayıncıya.

yazmakla kazanıldı. Şimdi birdenbire içimde, tâbie⁶ sattığım eseri kendi hayatımdan çıkarmak arzusu uyandı. Bu emel bana bu üç senelik ömrümü didik didik edip kâğıt üzerine koymamı emrediyor. Buna karar verince bir şey içimden isyan ediyor! Bunu nasıl yapacaksın? Kendi hayatını nasıl satacaksın? Hususîyetlerini mukaddes¹ bilmeyen, kendini teşhir edip² para kazanan insanlardan öğrendiğini söylemez miydin, diyor.

Fakat ben bu sesi dinleyecek vaziyette değilim. Sanat hayatının uçurum noktasına gelmiş bir adamım. Mutlak bir yerden³ ilham almak lâzım. Bu ilhamı madem ki hariçten³ alamıyorum, o halde kendi kendimden almam lâzım. Fakat bu defaki mevzum⁴ kendi hayatım olacağına karar verdikten sonra da içim pek rahat değil. Bana bu üç senelik hayat pek yazmaya değer gibi gelmiyor. Fakat güneşin altında yeni olan ne var? Fırça, kalemtraş, ses, yay, sahife,⁵ hatta kalem aynı şeyi başka başka şekiller atında tekrar edip durmuyor mu? Haydi Feridun Hikmet... Senin yapacağın şey suda yüzen balık gibi kendini hayatının günlük tecrübeleri içinde kaybetmekten kurtarmak. Başkalarını nasıl mikroskop altına koydunsa kendini de öylece koy. Fakat bu kolay değil. Benlik denilen şey bin çehreli bir rüya... Parmakların arasından kayıp giden, sabit bir şekil alamayan bir su...

5 Haziran

Yukarıki satırları yazdıktan sonra kendimi hakikat

---

¹ Kutsal.

² Sergileyip.

³ Dışarıdan.

⁴ Konum.

⁵ Sayfa.

bir mikroskop altına koydum, uzun uzun gözden geçirdim. Geçen günlerim bana dalgaları sayılmayan uçsuz bir deniz gibi göründü. Bunun hangi parçasını mevzu diye alacağım? Güneşin kaydattığı altın sahaları mı, ayın uyuttuğu büyülü ve sırlı yarım aydınlıkları mı, karanlık ve fırtınalı parçaları mı, neşeli dakikaları mı, yoksa birdenbire nereden geldiği bilinmeyen hüzün akşamlarını mı?

Akrabamdan bir genç kadın vardır. Çok hayalidir, her yazdığımı okur. Hayli mütecessistir.¹ Karım gece yataşı misafirliğine gittiği zaman ekseri bana gelir. Beni dalgın, somurtkan bulunca karşıma oturur:

— Feridun Hikmet, gözünü soba ateşine dikip ne düşünüyorsun? Bana düşündüklerini söylesene, der.

Bugün onun sesini işitiyorum. İçimdeki boşlukta dolaşan hayalleri, yüreğimi hâlâ sızlatan acıları, hâlâ istemeyerek beni güldüren tuhaf şeyleri bir dosta tekrar eder gibi söylesem belki bir roman olacak. Hem de kurtları ayıklanmış bir çiçek fidanı gibi yeniden filiz süreceğim. Ve kendimden böylece kurtulduktan sonra etrafımla kaybolan temas tekrar vücut bulacak, tekrar dünyanın hayatını benimseyeceğim... Evet, karar veriyorum. Bu defaki romanda şekil, teknik, silsile² olmayacak. Ömrümün muayyen³ bir parçasını alıp kâğıt üstüne koyacağım. Roman bugün başlıyor. Belki devam ettiği müddetçe hiç büyük bir vaka olmayacak, o zaman geçmiş günlerde bu kuru eserin üstüne konulacak salça arayacağım. Belki de beklenilmeyen bir anda birdenbire fevkalâde bir şey olacak. Kim bilir? Geceler gebe, sabahlar yenilik doğuran birer ana değil mi?

---

¹ Meraklıdır.

² Birbirine bağlı dizi.

³ Belirli.

HALİDE EDİB ADIVAR

SON ESERİ

ROMAN

Artık hiçbir ıstıraptan ve azaptan korkmuyorum. "Nöbet saatin geçti, artık dinlen," diyecek ölüm borusu çalıncaya kadar insanlık vazifemi yapacağıma sana söz veriyorum Kâmuran. Ve bunu söylerken aşkımızın şimdi muhafızı olmaya lâyık olduğumu hissediyorum.

Allaha ısmarladık, Kâmuran! Sana ithaf ettiğim ömrüm, bu Son Eserim[’in] herhangi şaheserden fazla sana lâyık olduğuna eminim.

Halide Edib Adıvar’ın 1913 yılında *Tanin* gazetesinde tefrika edilen romanı *Son Eseri*, yazarın erken dönem yapıtları arasında yer alıyor. Roman, "Bence yazmak, yaşamakla bir. Tıpkı baharda yapraklanan ağaçlar, tomurcuklanan çiçekler gibi," diyen ünlü romancı Feridun Hikmet’le genç kadın ressam Kâmuran’ın ümitsiz aşkını anlatıyor. Feridun Hikmet, karısını elinden aldığı Asım Bey’in, Kâmuran’ın ağabeyi olduğunu öğrenince önce içine kapanıyor, ama sonra aşkın coşkusu galip geliyor. *Son Eseri*, sağlam psikolojik çözümlmelerle dolu, önemli bir roman.

KAPAKTAKİ FOTOĞRAF: HALİDE EDİB ADIVAR

ISBN 978-975-07-0989-0

9 789750 709890
<http://www.canyayinlari.com>